

Vitaminy rozpustné ve vodě

Úvod do výživy

Vendula Slámová

Vitaminy

- termín poprvé 1912 biochemik Kazimír Funk
- „vita“ + „amin“ = amin života
- katalyzátory – usnadňují nebo urychlují biochem. reakce v těle – součástí enzymů, hormonů,..
- každý má svou vlastní funkci, která nelze nahradit jinou látkou
- esenciální – tělo si je nedokáže v potřebném množství vyrobit samo = nutné přijímat ve stravě
- antioxidanty: A, C, E (dle EFSA jen vitamin E!)

Vitaminy

- hypovitaminóza – nedostatek vitaminů
- avitaminóza – úplný nedostatek vitaminů
- hypervitaminóza – nadbytek vitaminů
- rozdělení:
 - » **vitaminy rozpustné ve vodě**
 - vitaminy sk. B, vitamin C
 - » **vitaminy rozpustné v tucích**
 - vitamin A,D,E,K

Vitaminy rozpustné ve vodě

- doplňovat denně
- rozpustnost ve vodě – jediná společná vlastnost
- snadno vstřebávány a vylučovány
- při nadbytečném příjmu odchod močí (kromě B12)
=> hypervitaminóza minimálně

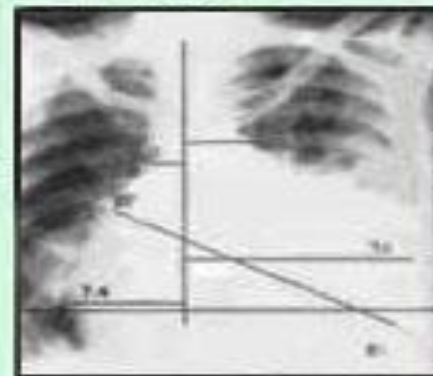
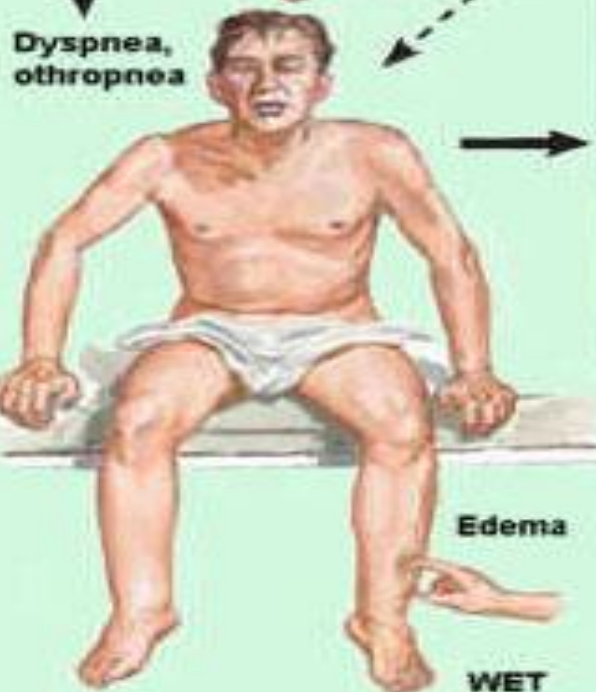
Thiamin (vitamin B₁)

- koenzym v důležitých reakcích metabolismu sacharidů
- avitaminóza: **beri-beri**
 - suchá forma - postižení periferního nervstva, svalová slabost, parestezie končetin
 - vlhká forma - otoky, poruchy srdečního rytmu
- alkoholici – porucha absorpce vit. B₁ => potřeba B₁ je značně zvýšena => **Wernickeho Korsakovův syndrom**
(porucha mozkových funkcí, paměti a demence)
- zvýšená potřeba též těhotné a kojící ženy, pacienti s akutními poruchami jater

THIAMINE DEFICIENCY (Beriber)

DRY BERIBERI

Common early manifestations

Wernicke's Syndrome

- Ophthalmoplegia
- > Confusion
- > Coma
- > Death

Zdravotní tvrzení

Thiamin přispívá k:

- normálnímu energetickému metabolismu
- normální činnosti nervové soustavy
- normální psychické činnosti
- normální činnosti srdce

Doporučený příjem B₁ (DACH)

		muž	žena
kojenci	0-3 měs.		0,2 mg/den
	4-11 měs.		0,4 mg/den
děti	1-3 roky		0,6 mg/den
	4-6 let		0,7 mg/den
	7-9 let	0,9 mg/den	0,8 mg/den
	10-12 let	1 mg/den	0,9 mg/den
	13-14 let	1,2 mg/den	1 mg/den
dospívající	15-18 let	1,4 mg/den	1,1 mg/den
dospělí	19-24 let	1,3 mg/den	1 mg/den
	25-50 let	1,2 mg/den	1 mg/den
	51-64 let	1,2 mg/den	1 mg/den
	≥65 let	1,1 mg/den	1 mg/den
těhotné od 4. měs.			1,3 mg/den
kojící			1,3 mg/den

Zdroj B₁

Nejbohatší zdroj B₁

droždí 0,96 mg/100 g

hrách 0,88 mg/100 g

arašídý 0,81 mg/100 g

...v jídelníčku:

Dospělí ve věku 19-24 let

- muž:1,3 mg/den žena:1 mg/den
 - 200 g bílý jogurt 3,5 % tuku (0,1 mg)
 - 50 g ovesných vloček (0,27 mg)
 - 100 g banán (0,04 mg)
 - 200 g vařené brambory (0,12 mg)
 - **150 g vepřové maso – kýta (0,99 mg)**
 - 50 g brokolice (0,04 mg)
 - 20 g fazole (0,1 mg)
 - 60 g celozrnný chléb (0,17 mg)
- 1,83 mg

...v jídelníčku:

Dospělí ve věku 19-24 let

- muž:1,3 mg/den žena:1 mg/den

- 200 g bílý jogurt 3,5 % tuku (0,1 mg)

- 50 g ovesných vloček (0,27 mg)

- 100 g banán (0,04 mg)

- 200 g vařené brambory (0,12 mg)

- **200 g losos (0,42 mg)**

- 50 g brokolice (0,04 mg)

- 20 g fazole (0,1 mg)

- 60 g celozrnný chléb (0,17 mg)

1,26 mg

Riboflavin (vitamin B₂)

- součástí koenzymů FAD a FMN
- nedostatek: záněty kůže, záněty ústních koutků, záněty sliznice dutiny ústní, jazyka, poruchy růstu
- v těžkých případech až anémie
- velký nedostatek – negativní vliv na metabolismus pyridoxinu a niacinu
- avitaminóza neznámá
- zvýšená potřeba: fyzická aktivita, po operacích, úrazech, při poruchách absorpce, chronický alkoholismus

Zdravotní tvrzení

Riboflavin přispívá k:

- normálnímu energetickému metabolismu
- normální činnosti nervové soustavy
- udržení normálního stavu sliznic
- udržení normálních červených krvinek
- udržení normálního stavu pokožky
- udržení normálního stavu zraku
- normálnímu metabolismu železa
- ochraně buněk před oxidativním stresem
- snížení míry únavy a vyčerpání

Doporučený příjem B₂ (DACH)

		muž	žena
kojenci	0-3 měs.	0,3 mg/den	
	4-11 měs.	0,4 mg/den	
děti	1-3 roky	0,7 mg/den	
	4-6 let	0,8 mg/den	
	7-9 let	1 mg/den	0,9 mg/den
	10-12 let	1,1 mg/den	1 mg/den
	13-14 let	1,4 mg/den	1,1 mg/den
dospívající	15-18 let	1,6 mg/den	1,2 mg/den
dospělí	19-24 let	1,4 mg/den	1,1 mg/den
	25-50 let	1,3 mg/den	1,1 mg/den
	51-64 let	1,3 mg/den	1 mg/den
	≥65 let	1,3 mg/den	1 mg/den
těhotné od 4.měs.		1,3 mg/den	
kojící		1,4 mg/den	

Zdroj B₂

Nejbohatší zdroj B₂

vepřová játra 3,65 mg/100 g (hovězí 2,95 mg/100 g, kuřecí 2,31 mg/100 g)

droždí 2,19 mg/100 g

ovesné vločky 0,54 mg/100 g

Niacin (vitamin B₃)

- nikotinamid a kyselina nikotinová
- součástí koenzymů NAD, NADP
- vzniká v těle z tryptofanu v játrech a ledvinách
 - **60 mg tryptofanu = 1 mg ekvivalentu niacinu**
 - pestrá strava obsahující 60 g bílkovin je zdrojem cca 600 mg tryptofanu -> může vzniknout až 10 mg ekvivalentu niacinu
- avitaminóza: **pelagra** – „nemoc tří D“ (demence, diarrhoea=průjem, dermatitida=zánět kůže)
- příčina nedostatku: země s vysokou spotřebou kukuřice, alkoholismus, vrozené poruchy metabolismu tryptofanu a chronické průjmy

Zdravotní tvrzení

Niacin přispívá k:

- normálnímu energetickému metabolismu
- normální činnosti nervové soustavy
- normální psychické činnosti
- udržení normálního stavu sliznic
- udržení normálního stavu pokožky
- snížení míry únavy a vyčerpání

Doporučený příjem B₃ (DACH)

		muž	žena
kojenci	0-3 měs.	2 mg/den	
	4-11 měs.	5 mg/den	
děti	1-3 roky	8 mg/den	
	4-6 let	9 mg/den	
	7-9 let	11 mg/den	10 mg/den
	10-12 let	13 mg/den	11 mg/den
	13-14 let	15 mg/den	13 mg/den
dospívající	15-18 let	17 mg/den	13 mg/den
dospělí	19-24 let	16 mg/den	13 mg/den
	25-50 let	15 mg/den	12 mg/den
	51-64 let	15 mg/den	11 mg/den
	≥65 let	14 mg/den	11 mg/den
těhotné od 4. měs.		16 mg/den	
kojící		16 mg/den	

Zdroje niacinu

Nejbohatší zdroj B₃

maso (hovězí maso - svíčková 7,4 mg, vepřová krkovice 7,6 mg,..)

obiloviny a pseudoobiloviny (ječné kroupy 6,4 mg, pohanka 5,8 mg, rýže natural 5,4 mg, bulgur 5,5 mg)

K. pantotenová (vitamin B5)

- esenciální součástí koenzymu A
- působí při hojení ran, potlačuje infekci tvorbou protilátek, odstraňuje únavu, vliv na snižování hladiny cholesterolu a triacylglycerolů
- nedostatek: postižení kůže, vypadávání vlasů, trávicí obtíže, únava, svalová slabost

Zdravotní tvrzení

K. pantotenová přispívá k:

- normálnímu energetickému metabolismu
- normální syntéze a metabolismu steroidních hormonů, vitamínu D a některých neurotransmiterů
- snížení míry únavy a vyčerpání
- normální mentální činnosti

Doporučený příjem B₅ (DACH)

		muž i žena
kojenci	0-3 měs.	2 mg/den
	4-11 měs.	3 mg/den
děti	1-3 roky	4 mg/den
	4-6 let	4 mg/den
	7-9 let	5 mg/den
	10-12 let	5 mg/den
	13-14 let	6 mg/den
dospívající	15-18 let	6 mg/den
dospělí	19-24 let	6 mg/den
	25-50 let	6 mg/den
	51-64 let	6 mg/den
	≥65 let	6 mg/den
těhotné od 4. měs.		6 mg/den
kojící		6 mg/den

Zdroje k. pantotenové

- prakticky ve všech potravinách

Pyridoxin (vitamin B₆)

- pyridoxin, pyridoxamin a pyridoxal
- součástí koenzymů – v metabolismu aminokyselin
- nedostatek: záněty kůže, průjmy, poruchy trávicího ústrojí, nervové poruchy (senzorika)
- zvýšená potřeba v těhotenství – zhoršená saturace
- chronické užívání některých léků zvyšuje potřebu vitaminu B₆
(např. antikonvulziva – epileptické záchvaty)

Zdravotní tvrzení

Vitamin B₆ přispívá k:

- normální syntéze cysteinu
- normálnímu energetickému metabolismu
- normální činnosti nervové soustavy
- normálnímu metabolismu homocysteinu
- normálnímu metabolismu bílkovin a glykogenu

Zdravotní tvrzení

Vitamin B₆ přispívá k:

- normální psychické činnosti
- normální tvorbě červených krvinek
- normální funkci imunitního systému
- snížení míry únavy a vyčerpání
- regulaci hormonální aktivity

Doporučený příjem B₆ (DACH)

		muž	žena
kojenci	0-3 měs.	0,1 mg/den	
	4-11 měs.	0,3 mg/den	
děti	1-3 roky	0,4 mg/den	
	4-6 let	0,5 mg/den	
	7-9 let	0,7 mg/den	
	10-12 let	1 mg/den	1 mg/den
	13-14 let	1,4 mg/den	1,4 mg/den
dospívající	15-18 let	1,6 mg/den	1,2 mg/den
dospělí	19-24 let	1,5 mg/den	1,2 mg/den
	25-50 let	1,5 mg/den	1,2 mg/den
	51-64 let	1,5 mg/den	1,2 mg/den
	≥65 let	1,4 mg/den	1,2 mg/den
těhotné od 4. měs.		1,9 mg/den	
kojící		1,9 mg/den	

Zdroje pyridoxinu

- téměř ve všech potravinách

Biotin

- na něm závislé enzymy karboxylázy – glukoneogeneze, odbourání aminokyselin, syntéza mastných kyselin
- nedostatek u dlouhodobé konzumace většího množství syrových vaječných bílků – **avidin** – nevratně váže biotin – nevstřebá se
- u dětí vrozený nedostatek enzymu biotinidázy
- nedostatek: zánět kůže, nevolnost, zvracení, nechutenství, deprese, vypadávání vlasů, postižení svalů

Zdravotní tvrzení

Biotin přispívá k:

- normálnímu energetickému metabolismu
- normální činnosti nervové soustavy
- normálnímu metabolismu makroživin
- normální psychické činnosti
- udržení normálního stavu vlasů
- udržení normálního stavu sliznic
- udržení normálního stavu pokožky

Doporučený příjem biotinu (DACH)

		muž i žena
kojenci	0-3 měs.	5 µg/den
	4-11 měs.	5-10 µg/den
děti	1-3 roky	10-15 µg/den
	4-6 let	10-15 µg/den
	7-9 let	15-20 µg/den
	10-12 let	20-30 µg/den
	13-14 let	25-35 µg/den
dospívající	15-18 let	30-60 µg/den
dospělí	19-24 let	30-60 µg/den
	25-50 let	30-60 µg/den
	51-64 let	30-60 µg/den
	≥65 let	30-60 µg/den
těhotné od 4. měs.		30-60 µg/den
kojící		30-60 µg/den

Zdroje biotinu

- ve většině potravin, ale v malém množství

Kyselina listová (folát)

- spolu s vit B12 nezbytná pro tvorbu nukleových kyselin – a tedy syntézu DNA , v procesech buněčného dělení
- vit. B12 důležitý v metabolismu kyseliny listové
- před a na počátku **těhotenství** je vhodné dávku zvýšit – **až 600 µg** - jako prevence kongenitálních malformací a jiných neurologických poruch - **první trimestr nejdůležitější**
- prevence KVO – snižuje hladinu homocysteinu
- nedostatek: megaloblastová anémie, poruchy růstu, neplodnost, urychlení aterosklerózy, nervové poruchy

Zdravotní tvrzení

Folát přispívá k:

- růstu zárodečných tkání během těhotenství
- normální syntéze aminokyselin
- normální krvetvorbě
- normálnímu metabolismu homocysteinu
- normální psychické činnosti
- normální funkci imunitního systému
- snížení míry únavy a vyčerpání
- podílí se na procesu dělení buněk

Doporučený příjem folátu (DACH)

		muž i žena
kojenci	0-3 měs.	60 µg/den
	4-11 měs.	80 µg/den
děti	1-3 roky	120 µg/den
	4-6 let	140 µg/den
	7-9 let	180 µg/den
	10-12 let	240 µg/den
	13-14 let	300 µg/den
dospívající	15-18 let	300 µg/den
dospělí	19-24 let	300 µg/den
	25-50 let	300 µg/den
	51-64 let	300 µg/den
	≥65 let	300 µg/den
	těhotné	
kojící		450 µg/den

Zdroj kyseliny listové

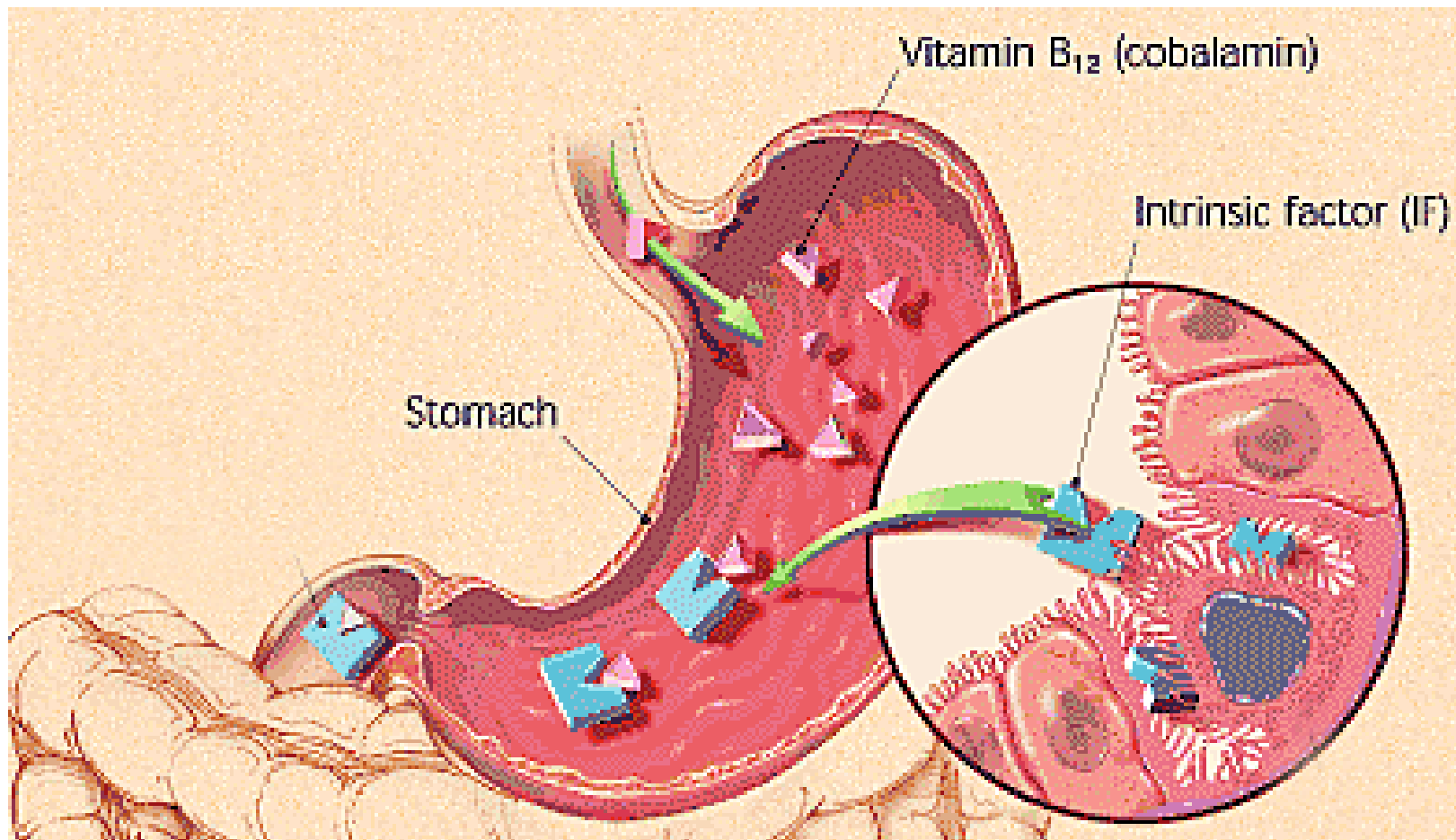
Kobalamin (vitamin B₁₂)

- aktivuje lymfocyty – podpora imunitního systému
- důležitý pro krvetvorbu, nervové buňky a v metabolismu tuků, sacharidů a bílkovin
- využití ze stravy pomocí tzv. „**vnitřního faktoru**“, na který se vitamin B₁₂ naváže a tak proniká do krve
- vitamin B₁₂ působí především v kostní dřeni
- zásoby na několik let v játrech
- ve všech potravinách živočišného původu
- v rostlinných potravinách se nevyskytuje (?)
- deficit hrozí u veganů => **megaloblastová anémie** a poškození nervového systému, únava

Kobalamin (vitamin B₁₂)

- díky jeho uložení v játrech se může nedostatek vitamínu B₁₂ objevit **až po mnoha letech** veganské stravy
- nejvyšší riziko u kojených dětí, jejichž matky dlouhodobě praktikují veganskou výživu
- mohou vzniknout neurologické a hematologické problémy v prvním roce jejich života
- lze však odstranit úpravou složení stravy
- deficit též po resekci žaludku, u chronického zánětu žaludeční sliznice – netvoří se vnitřní faktor

Vnitřní faktor

Zdravotní tvrzení

Vitamin B12 přispívá k:

- normálnímu energetickému metabolismu
- normální činnosti nervové soustavy
- normálnímu metabolismu homocysteinu
- normální psychické činnosti
- normální tvorbě červených krvinek
- normální funkci imunitního systému
- snížení míry únavy a vyčerpání
- podílí se na procesu dělení buněk

Doporučený příjem B₁₂ (DACH)

		muž i žena
kojenci	0-3 měs.	0,4 µg/den
	4-11 měs.	0,8 µg/den
děti	1-3 roky	1 µg/den
	4-6 let	1,5 µg/den
	7-9 let	1,8 µg/den
	10-12 let	2 µg/den
	13-14 let	3 µg/den
dospívající	15-18 let	3 µg/den
dospělí	19-24 let	3 µg/den
	25-50 let	3 µg/den
	51-64 let	3 µg/den
	≥65 let	3 µg/den
těhotné od 4. měs.		3,5 µg/den
kojící		4 µg/den

Zdroje B₁₂ __ živočišné

Zdroje B₁₂ __ rostlinné

- fortifikované potraviny – zejména obiloviny
- fermentované potraviny – např. kysané zelí, tempeh,..
 - bakterie během fermentace nejsou schopné nasyntetizovat B₁₂ v dostatečném množství
- kontaminované hnojivem nebo přítomnost bakterií fixujících dusík – např. luštěniny
- mořské řasy

⇒ využitelnost?

⇒ dostatečné množství?

Vitamin C (k. askorbová)

- kofaktorem enzymů
- syntéza kolagenu, karnitinu, katecholaminů

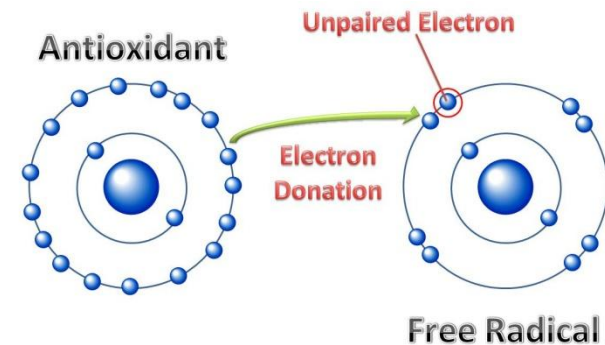
- antioxidant

x nadměrné množství prooxidační účinky

=> tvorba oxalátů - **urolithiáza**

- nedostatek: slabost, únava, sklon k infekcím, svalové bolesti, zvýšená krvácivost, zhoršené hojení ran, vytváření nepevných jizev, snížená výkonnost

- potřeba se zvyšuje u různých onemocnění
- kuřáci potřebují více vitamínu C o 60-100 %
 - aktivní i **pasivní**

Vitamin C

- avitaminóza u dětí Moeller-Barlowova choroba – poruchy kostí
- avitaminóza = kurděje (skorbut) – v současnosti nehrozí
 - krvácení z dásní až ztráta zubů, otoky, špatné hojení ran, únava, slabost, uvolňování kloubů a porucha obnovy kloubních chrupavek
 - podstatou je porucha tvorby kolagenu se sníženou pevností stěny cév
 - 10 mg/den stačí k potlačení projevů avitaminózy
 - = 5,24 g červená paprika
 - = 9,6 g zelená paprika
 - = 19,7 g pomeranč
 - = 53,5 g rajče
- dlouhodobé užívání nadměrného množství – projímavé účinky

Zdravotní tvrzení

Vitamin C přispívá k:

- udržení normální funkce imunitního systému během intenzivního fyzického výkonu a po něm
- normální tvorbě kolagenu pro normální funkci krevních cév, kostí, chrupavek, dásní, kůže a zubů
- normálnímu energetickému metabolismu
- normální činnosti nervové soustavy

Zdravotní tvrzení

- normální psychické činnosti
- normální funkci imunitního systému
- ochraně buněk před oxidativním stresem
- snížení míry únavy a vyčerpání
- regeneraci redukované formy vitamínu E
- zvyšuje vstřebávání železa

Doporučený příjem vit. C (DACH)

		muž	žena
kojenci	0-3 měs.	20 mg/den	
	4-11 měs.	20 mg/den	
děti	1-3 roky	20 mg/den	
	4-6 let	30 mg/den	
	7-9 let	45 mg/den	
	10-12 let	65 mg/den	
	13-14 let	85 mg/den	
dospívající	15-18 let	105 mg/den	90 mg/den
dospělí	19-24 let	110 mg/den	95 mg/den
	25-50 let	110 mg/den	95 mg/den
	51-64 let	110 mg/den	95 mg/den
	≥65 let	110 mg/den	95 mg/den
těhotné od 4. měs.		105 mg/den	
kojící		125 mg/den	

Zdroj vitaminu C

Nejbohatší zdroj vitaminu C

- červená paprika 191 mg/100 g

- černý rybíz 166 mg/100g

- brokolice 121 mg/100 g

...v jídelníčku:

100 mg vitamínu C odpovídá:

52 g červené papriky
60 g černého rybízu
96 g zelené papriky
105 g růž. kapusty
108 g kiwi
130 g květáku
197 g pomeranče
204 g citronu
227 g bílého zelí
485 g ananasu
1075 g jablek

- 100 g ředkvičky 23,2 mg
 - 100 g maliny 24,3 mg
 - 100 g jahody 66,6 mg
- 114,1 mg
- 100 g brokolice 121 mg
- 100 g borůvky 15,7 mg
 - 100 g angrešt 29,7 mg
 - 100 g špenát 60 mg
- 105,4 mg
- 100 g grapefruit 42,8 mg
 - 100 g rajčata 18,7 mg
 - 100 g banán 14,3 mg
 - 100 g červené zelí 52 mg
- 127,8 mg